

Por: José Miguel Besada Fernández

A ILLA DE A TOXA

CONFLICTOS DE PROPIEDAD

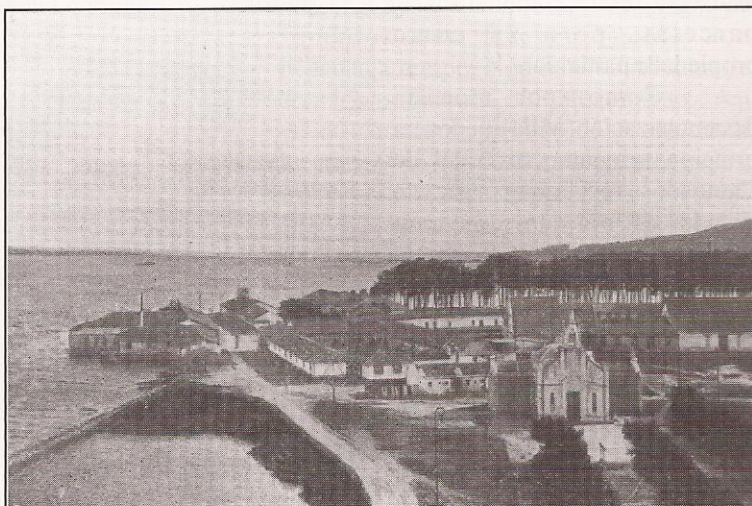
A primeira cita concreta, non descritiva, sobre a illa da Toxa ou Louxo - que era como os paisanos dos pobos próximos a ela lle chamaban - data do ano 1165 na que se testifica a doazón por parte do arcebispado de Santiago da ermida de San Sebastián, que xa había na Illa, ó Prior de San Xoan da Coba. O texto deste documento é de suma importancia porque é o punto de partida para o coñecemento da evolución histórica desta pequena illa que chegou a ser, sempre para ben, a máis importante e coñecida internacionalmente de tódalas illas do litoral da península Ibérica.

Este documento fala, de que anteriormente a esta data xa existía un núcleo humano e un culto relixioso (probablemente dende o século X e na época da explotación das salinas na zona) de relevante importancia polo trasfego comercial na comarca. Non obstante a illa quedou deshabitada, usándose soamente para o aproveitamento de leña, fento, toxos, etc., ..., así como para o pastoreo.

Como a economía durante ese longo período era de subsistencia, o aproveitamento dos produtos antes mencionados tiña moita importancia para os pequenos núcleos de poboación próximos á illa, principalmente O Grove, Castro e Noalla. A illa, polas súas características era moi apetecible, polo que se provocaban frecuentes liortas e preitos polos dereitos e usufructo da mesma entre pobos e a Mitra Compostelá, que era a dona desta illa (e de outros illotes e grandes extensións como a Lanzada e as salinas) ata a desamortización de Madoz, na primeira metade do século XIX que marca unha nova etapa no desenrolo e intereses sobre a illa.

Cabe citar nesta longa etapa as sentencias decisivas, todas elas favorables ós veciños de O Grove. No ano 1485 o arcebispo Fonseca sinalalles a estes un imposto anual polos servizos e a aproveitamento da illa insistindo, ós outros pobos do litixio, que se abstiveran de facer uso dela; no ano 1538, aclarando máis o seu uso polo pobo de O Grove, o arcebispo regula unhas normas a cumprir polo único usufructuario, o devandito pobo de O Grove, prohibíndolles ós outros pobos utilizar os produtos da illa, ó mesmo tempo que denunciar ante a Audiencia, baixo a tutela do Arcebispo, se eran molestados no que afectaba á illa.

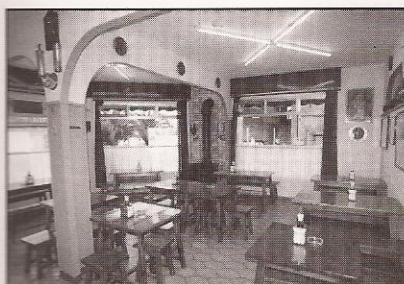
Volvendo outra vez ós mesmos problemas de pastoreo, leña, mato, ..., a Real Audiencia da Coruña sentencia xa definitivamente no ano 1702 que só os veciños de O Grove tiñan o dereito do aproveitamento dos produtos da illa, acabando dunha vez por todas os privilexios doados polo Arcebispo compostelán nos anos anteriores.

Vista da Toxa coa Capela

A TOXA O REDOR DO ANO 1800

Louxo, ou illa da Toxa, era un lugar despoboado, con só a súa capela, na que en tempos atrás había un culto a S. Sebastián, e algunhas construcións de madeira semiabandonadas. A flora estaba formada de fentos, xuncos, silveiras, ..., sen árbores, cun relevo case plano e coa cor escura das plantas. Todos estes factores facían que a illa tivera un aspecto triste e desolado.

Teléf.: 986 731 956

O GROVE (Pontevedra)

Unha poesía de Eduardo Pondal escrita sobre o ano 1850, comeza con estes versos:

Isla oscura de La Toja
pobre, sin verdor y yerma
albergue de humildes pinos
y de indigente maleza.

Os versos dannos unha idea de como era a illa nese tempo e que contrastaba coa beleza recoñecida dos lugares máis próximos a ela como eran O Grove e Castrelo, polo variado verdor dos seus cultivos, o seu relevo e a vida.

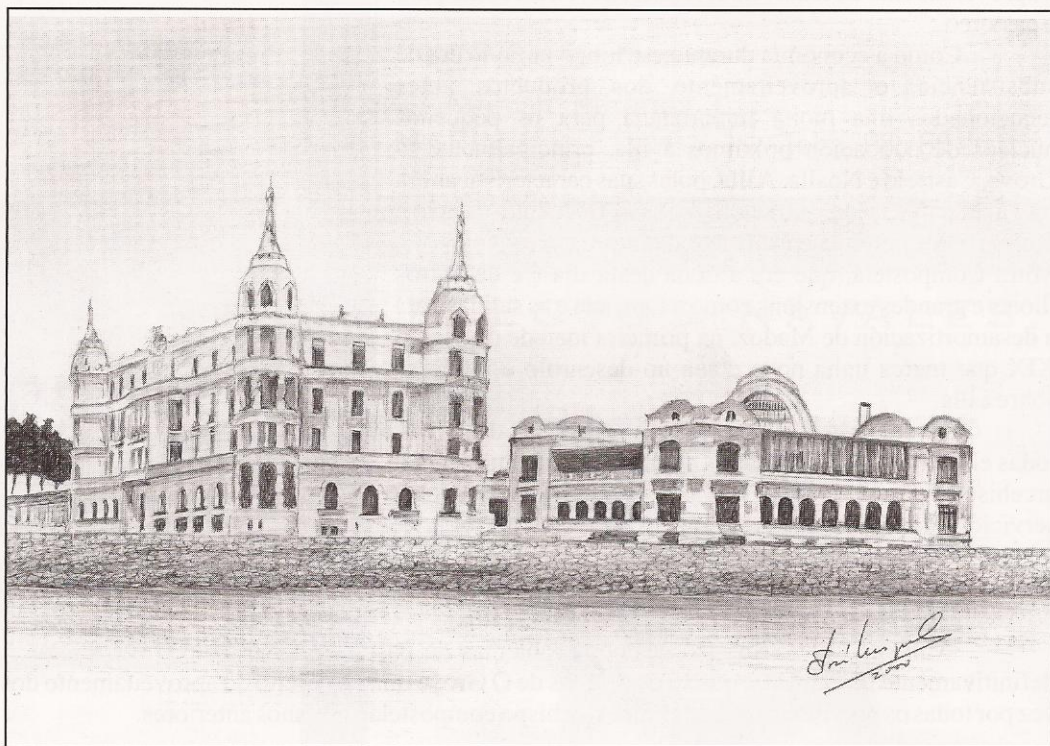
A DESAMORTIZACIÓN DE MADOZ

No ano 1839, coa desamortización de Madoz, foron expropiados os grandes latifundios pertencentes á igrexa, que perdeu definitivamente tódolos dereitos de arbitraxe, impostos e bulas. Na Toxa só lle quedou a ermida; o resto da illa foi terreo baldío.

Nese tempo os intereses sobre a illa cambiaron radicalmente. Se antes se pelexaba e se preiteaba para ter os dereitos de usufructo xeral e comunal sobre a leña, pastoreo, . . . , agora o interese centrouse na adquisición ou aproveitamento de terreos ou parcelas, pero xa como propiedade particular.

Como, por mor da desamortización, a illa quedou en principio sen amo, o fiscal de Cambados reclamouna para o Estado e, por un convenio apoiado polos veciños de O Grove, cedéuselle unha parcela de corenta e nove ferrados ó crego D. Jacobo Otero Aguiño, natural de O Grove e párroco de Dodro, que a solicitara previamente no lugar que era coñecido como " Porca Morta ", no sur da illa, concretamente no lugar onde estaban situados os mananciais das augas termais.

No ano 1851 por sentenza da Real Audiencia quedou recoñecida a primeira sociedade nos terreos das augas termais, formada pola citada crego e dos socios máis. No ano seguinte tamén foron recoñecidas a outros donos varias parcelas a outros donos, comezando xa o desenrolo definitivo da illa.

Antigo Hotel da Toxa

comezando xa o desenrolo definitivo da illa.

AS AUGAS TERMAIS

A finais do século XVIII descubríuse ou tomouse interese por un fenómeno totalmente anormal para os paisanos de O Grove daquela época: No sur da illa notaron que o chan era máis quente que nos outros lugares da mesma.

Como ás supersticións, a fantasía das xentes, ou quizáis pensando nunha forza sobrenatural, nun poder máxico, ou incluso nalgún tesouro agochado e ben protexido, - xa que as lendas celtas sobre os mouros aínda perduraban, - fixeron que a curiosidade fose moi grande.

Escarvan no lugar para ver a causa daquela calor e atopáronse que alí manaba auga moi quente. Sacáronse conxecturas de todo tipo e recordaron que, cando deixaban ao gando a pastar na illa, os animais que tiñan úlcera na pel, despois de andar ós vorcallóns neses terreos quentes, curaban.

Xa antes, segundo unha tradición de O Grove, un veciño que tiña un burro raquíto, enfermo, cheo de úlceras pola pel, . . . , e que por non sacrificalo deixouno abandonado na Toxa. . .

. . . Cando, ó cabo duns días, o dono do burro volveu á illa, con gran sorpresa atopouno completamente cambiado: áxil, coa pel curada e co corpo cheo de barro debido a estar avorcallándose no lugar da auga quente.

Con tódalas conxecturas que había sobre estas augas axiña sacaron a conclusión lóxica de que tiña efectos curativos importantes.

Correuse a nova deste suceso e soubose que un francés, achacoso e coñecedor dos efectos do termalismo, probou fortuna e que lle foi ben. Esta noticia divulgouse e chegoulle, entre outros, ós ouvidos dun curandeiro chamado Mosquera quen, co seu afán de dar novos remedios fóra da medicina tradicional, mandou enfermos á illa. Deste xeito, duns a outros, foise estendendo a noticia dos efectos curativos das milagrosas augas da Toxa.

Balneario de A Toxa

Os accesos e a estancia na illa, nestes primeiros tempos, non eran doados, a pesar de se atopar preto de terra. Os enfermos tiñan un servizo moi irregular dunha lancha desde Cambados e que aprovisionaba de alimentos que frecuentemente non chegaban a tempo. Non había o mínimo de servizos sanitarios nin aloxamento. Así mesmo para tomar o baño tiñan que cavar eles mesmos a súa foxa en bastantes casos, pois non estaba nada preparado.

Coa fe no milagre das augas quentes, enfermos desafiados pola medicina de entón, foron acudindo cada vez en maior número, consolidándose a Toxa como lugar de augas medicinais para diversas doenzas entre os anos 1837 e 1840, anos nos que se tomou conciencia da importancia dos mananciais.

AEVOLUCIÓN

A sociedade creada en 1841, aínda que en condicións moi precarias, empezou a funcionar. Os bos resultados terapéuticos dos baños eran xa unha realidade recoñecida por todos. Os enfermos acudían cada vez máis; non había santos milagreiros nin eficientes e influíntes empresas que promocionasen estes baños. Tiveron que ser os propios enfermos e os seus familiares os que, de forma desinteresada e con feitos, difundiron a noticia da bondade de aquelas augas: os escrufulosos quedaban limpos, os reumáticos sentíanse aliviados, . . . Esta foi, sen dúbida a mellor publicidade que se puido facer da illa.

Aquela illa que antes só valía para o aproveitamento do fento, da leña, para pastar o gando, . . . e que a única vantaxa que tiña era o quedar preto de terra, trocou completamente o seu destino. O chan, que era practicamente terreo baldío, agora era apetecible para tomalo como propiedade, porque xa se vía que a illa ía a ter futuro e valía a pena ir instalándose nela. Efectivamente, a illa xa requiría servizos para os bañistas e arredor do ano 1878 tres socios construíron a primeira pensión, chamada "Os Amigos", iniciativa importante, xa que proporcionou unha seguridade no aprovisionamento de alimentos e de outras materias dos que adoeceia a illa ata esa data; asemade esa pensión foi o punto de partida para a evolución futura da illa en función dos baños e das súas derivacións.

NÁUTICA PÉREZ

- Náutica
- Pesca Deportiva
- Buceo

Avd. de la Marina, 108
36600 Villagarcía de Arosa
Teléf. y Fax 986 51 27 19

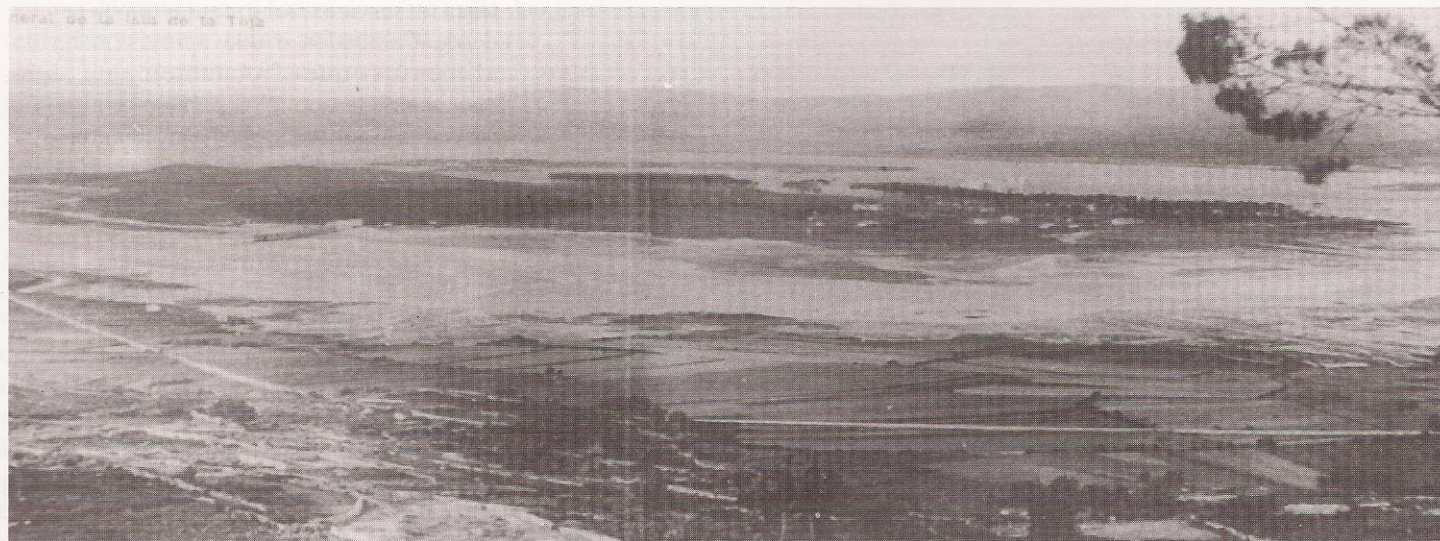
Area Central - 1.ª Planta L-25
Santiago de Compostela
Teléf.: 981 57 68 82

Muelle de Panjón
Panjón
Nigrán

A finais do século XIX os balnearios empezaron a ter un gran esplendor en toda Europa e Galicia, con numerosísimos mananciais coñecidos dende a época Romana, non se quedou atrás. A Toxa tiña moi boas condicións para que se lavara a cabo un importante complexo en torno ás augas termais xa que: había unha testemuña viva que acreditaba a efectividade dos baños; o marco paisaxístico da zona, que polas súas malas comunicacións aínda era moi pouco coñecido, era marabilloso; pola súa condición de illa moi preto de terra, tanto de Cambados como principalmente de O Grove, era ideal, non só polo exotismo de estar nunha pequena illa senón pola intimidade dos bañistas; o clima, case mediterráneo, que era ideal para o repouso e os paseos pois, pola súa situación non estaba moi afectada polos ventos do norte nin do sur, ó tempo que a acariciaba a suave e agradable brisa do mar.

Todos estes factores deron lugar, no ano 1904 a que se formara a primeira sociedade mercantil co fin de dotar á illa dunhas instalacións e servizos da máis alta calidade para satisfacer ós bañistas e promocionar os baños termais. A primeira obra levada a cabo foi a construción do hotel balneario, xunto cun restaurante, no ano 1904, e cos servizos médico - sanitarios que requirían unhas instalacións de alto nivel. O primeiro balneario seguía funcionando no sur da illa para xente pobre.

A fama das augas e do lugar foise estendendo. Cada vez acudía máis xente e A Toxa necesitaba máis e mellores instalacións e un acceso por terra, xa que a distancia ata O Grove era duns catrocentos metros, formando un brazo de mar pouco profundo e que, coa marea baixa, podía pasar a pé. Ademais a única comunicación era por mar desde Cambados e esta non era práctica nin cómoda.

Inicio da Ponte dende A Toxa

Constrúese a ponte no ano 1909 acabando tres anos máis tarde e inaugurándoa en 1914. Esta ponte de 300 metros foi a primeira que se fixo de formigón en Europa, e tamén no seu momento foi a máis longa de España. Como dato curioso dicir que se comezou dende A Toxa cara ó Grove.

Aínda sen comunicación por terra seguíuse construíndo na illa, no 1912, o actual balneario, eliminando así o primeiro que estaba en pésimas condicións. Ó mesmo tempo levántase a fabrica de xabón, que usaba coma unha das materias primas os lodos dos mananciais.

Creáronse parques e xardíns en torno a antiga capela, aumentouse a superficie de arborado polo monte, facendo así daquela illa triste, erma e sen verdor un lugar paradisíaco e punto de referencia do turismo de Galicia.

Cabe citar como colofón, as verbas que lle dedicou Don Santiago Ramón y Cajal, á Toxa:

" Pero el arte y la ciencia, trabajando en concierto, han realizado la obra de la naturaleza. Por esta vez, la Toja ha caído en manos de hábiles orfebres, los cuales han puesto empeño en ofrecer al bañista, con las excelencias de una instalación balneoterapia sabiamente organizada, una residencia magnífica, verdadero templo consagrado a la salud, donde se juntan, en dichoso maridaje, los refinamientos de la comodidad más exigente con las más escrupulosas precauciones de la higiene."

Aluminios
glesias s/L

C./ Goya, 5

Teléf. / Fax: 981 383 748

C.I.F.: B-15.398.837

La Gándara - NARON